Základní škola a mateřská škola Řevničov

Minimální preventivní program

1. Charakteristika školy

1.1. Informace o škole

Adresa:
Základní škola a mateřská škola Řevničov, příspěvková organizace
Masarykova 211
270 54 Řevničov

Telefon: Základní škola 606 765 691, 720 946 866
Mateřská škola 733 124 093

Web: www.skolarevnicov.cz
E-mail: info@skolarevnicov.cz

Datová schránka: ID 2vxhui6v
IČ: 71 294 252
DIČ: CZ 71294252

Realizační tým

Ředitel školy: Mgr. Václav Řešátko, tel. 606 765 691, reditel@skolarevnicov.cz

Výchovný poradce: Mgr. Pavla Schejbalová, tel. 720 946 866
pavla.schejbalova@skolarevnicov.cz

Školní metodik prevence: Mgr. Dana Stružková, tel. 732 120 980
dana.struzkova@skolarevnicov.cz

Zřizovatel

- název: Obec Řevničov
- adresa: 270 54 Řevničov, Karlovarská 98
- IČ: 00244368
- kontakty: 313 564 201, info@revnicov.cz – starosta obce

1.2. Charakteristika školy

Vnitřní zdroje

Základní škola a mateřská škola Řevničov, příspěvková organizace vznikla odtržením od tzv. svazkové školy Základní školy a mateřské školy Bez hranic 1. ledna 2016. Tuto školskou právnickou osobu tvořila spolu se ZŠ Mšec a ZŠ Tuřany a čtyřmi mateřskými školami ve třech jmenovaných obcích a v obci Srbeč. Základní škola a mateřská škola Řevničov, příspěvková organizace vykonává činnost základní školy, mateřské školy, školní družiny, školní jídelny a školní jídelny – výdejny. Jejím zřizovatelem je Obec Řevničov. Hlavním předmětem činnosti je poskytování výchovy, vzdělávání a školských služeb.

ZŠ a MŠ Řevničov, příspěvková organizace je úplnou základní školou, která poskytuje vzdělání 198 dětem v 1. až 9. postupném ročníku vždy po jedné třídě. V mateřské škole je v současné době celkem 50 dětí ve 2 třídách.

ZŠ a MŠ Řevničov, příspěvková organizace je spádovou školou pro žáky z Řevničova, Kroučové, Pochvalova, Smilovic, Kozojed a žáky 2. stupně z Krušovic. Do školy dojíždějí i žáci z dalších okolních obcí.

Výuka probíhá podle ŠVP pro ZV s názvem Školní vzdělávací program Základní školy Řevničov a v mateřské škole podle ŠVP s názvem Hrajeme si od jara do zimy.

Ve škole pracuje školská rada, která je tvořena dvěma členy z řad rodičů, z řad pedagogů a zákonných zástupců.

Škola svým technickým zázemím může nabídnout odbornou učebnu chemie a fyziky, učebnu IT. V budově se taktéž nachází tělocvična, školní dílny a školní kuchyňka. Budova mateřské školy je samostatně řešena s vlastní zahradou a dětským hřištěm.

Rizikovými místy ve škole jsou šatny, toalety, chodby. Z tohoto důvodu byl v těchto místech posílen dozor pedagogů. Dále pak prostor vstupu do budovy. Zde vykonává dozor v době ranního příchodu a odchodu žáků z vyučování školník s uklízečkou, kteří by měli dohlížet, jak na žáky, tak i na to, aby se do budovy nedostali lidé bez vědomí personálu školy a vedení. Jelikož dojíždějících žáků tvoří zhruba ¼ všech žáků, je pamatováno i na toto. Ráno i odpoledne mohou být žáci 1. stupě v družině, u žáků 2. stupně je zajištěn dohled ve vyhrazených prostorech školy.

Provoz v mateřské škole je zajištěn v pracovních dnech od 6,00 do 17,00 hod.

Vnější zdroje

Oblast školství

	Adresa	Telefon	E-mail
Pedagogicko - psychologická poradna	Rakovník, Fr. Diepolta 1576	313 518 271	rakovnik@pppsk.cz
Krajský protidrogový koordinátor	KÚ Středočeského kraje	257 280 284	muller@kr-s.cz
PPP Step Kladno	Jana Palacha 1620, Kladno	602 590 000	info@ppporadna.cz

Oblast zdravotnictví

	Adresa	Telefon	E-mail
dětský lékař	MUDr. Vyskočilová Olga, Tyršovo nám. 18, Řevničov	321 123 177	ovyskocilova@seznam.cz

Oblast sociálních věcí

	Adresa	Telefon	E-mail
Sociální odbor, kurátoři	MÚ Rakovník , Husovo náměstí 27	313 259 285	ikejla@murako.cz
Adiktologická poradna	Kladno, J. Palacha 1643	606 770 175	terapie@zsi.kladno.cz
Středisko výchovné péče	Slaný, Tomanova 1361	778 534 749	svpd@svpd.cz

Policie ČR, Městská policie

	Adresa	Telefon	E-mail
Služba kriminální policie - oddělení nezletilých	OOP Nové Strašecí, Dukelská 550	974 880 710	ra.oo.straseci@pcr.cz
Obvodní oddělení Policie ČR	OOP Nové Strašecí, Dukelská 550	974 880 710	ra.oo.straseci@pcr.cz

1.3. Výchozí dokumenty pro tvorbu MPP

DOKUMENTACE PREVENTIVNÍCH AKTIVIT Legislativně zakotvená dokumentace (Zákon 561/2004 Sb., tzv. školský zákon):

- Školní vzdělávací program (zapracovat část týkající se prevence – školní preventivní strategie).
- Výroční zpráva (zapracovat zprávu o prevenci rizikového chování).
- Třídní kniha (zápisy nejen o učivu, také o provedených besedách a akcích).
- Záznamy z pedagogických rad (záznam jednání o určitém rizikovém chování nebo o metodické aktivitě ŠMP směrem k pedagogům).

Problematikou rizikového chování na naší škole se zabývá vedení školy s výchovným poradcem a školním metodikem prevence. Pedagogický sbor je koordinován vedením školy, výchovným poradcem a školním metodikem prevence a mají možnost se průběžně informovat o postupech a metodických pokynech. Učitelé působí v rámci prevence na žáky průběžně ve svých hodinách, třídní učitelé na třídnických hodinách, na třídních akcích a akcích školy.

2. Analýza výchozí situace, monitoring

V naší škole jsme v roce 2021/2022 zaznamenali jistý výskyt rizikového chování: zejména nevhodné vzájemné chování a postoje žáků vůči sobě s náznaky verbální šikany, nerespektování školního řádu ve smyslu vykřikování při vyučování, zapomínání školních pomůcek, neplnění zadaných domácích úkolů, nekázeň ve vyuč. hodinách/o přestávkách, užívání vulgarismů, nevhodné chování ke spolužákům, žvýkání žvýkačky při vyučování, hrubé a drzé verbální projevy, používání mobilního telefonu při vyučování a během přestávek i přes zákaz vyučujícího, apod. Všechny případy rizikového chování byly včas řešeny třídními učiteli v součinnosti s rodiči, vždy bylo plně informováno vedení školy. Zvýšená pozornost byla věnována osvětě a informovanosti ohledně návykových látek u vyšších ročníků naší školy, dále řešení konfliktů a vztahům v kolektivu a také aktivnímu přístupu k vlastnímu zdraví i zdraví osob v mém okolí.

Školní metodik se v uplynulém roce zúčastňoval výchovných komisí, byl-li o to požádán. Ve škole je určité procento dětí pocházející z málo podnětného rodinného prostředí. Často se setkáváme s tím, že rodina nevěnuje dítěti dostatek času a náležitou péči. V rodinách velmi často chybí pevně stanovené hranice a pravidla chování. To se snažíme kompenzovat pravidly chování, na kterých se děti samy podílejí, a opakováním a ukotvováním již stanovených pravidel ve Školním řádu. Snažíme se, aby se prevence, ekologické myšlení a zdravý životní styl staly přirozenou součástí života školy, školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyly pojímány jako určitá nadstandardní aktivita školy, nebo pouze nárazové téma. Naše škola se zapojila do projektu Šablony pro ZŠ a MŠ, kdy v rámci těchto šablon nabízíme doučování žáků ohrožených školním neúspěchem.

Žáci se ve školním roce 2021/2022 účastnili mnoha akcí školy. Žáci jsou aktivně vedeni k přípravě aktivit pro svoje spolužáky, jsou takto vedeni k solidaritě a aktivní zodpovědnosti (např. Dětský den, Mikulášská nadílka). Opět se jako každý rok konal turistický pochod pro rodiče a přátele školy pod názvem „Řevničovská šlápota“, který má mezi účastníky velmi ohlas a popularitu.

Od února byl zaveden systém psaní poznámek do sešitu pro každou třídu, kam se psali kázeňské problémy, nepovolená manipulace s mobilem při vyučování, neplnění domácích úkolů a poté byl žák přidělen na páteční odpolední pobyt ve škole, kde musel daný úkol dopracovat, nebo dostal nějakou práci. Rodiče byli vždy řádně informováni, proč je jejich dítě „po škole“. Tento systém se velmi osvědčil, i rodiče daný systém kvitovali s povděkem, protože se daná situace ihned vyřešila a výrazně se snížil počet přestupků a problémů s nenošením pomůcek a domácích úkolů. Vše vyžadovalo součinnost a kooperaci všech pedagogických pracovníků, což se velmi osvědčilo a podpořilo to vzájemnou spolupráci v rámci pedagogického sboru.

V rámci ekologické výchovy se žáci účastnili soutěže o sběr nefunkčních mobilních telefonů a byli odměněni návštěvou zoologické zahrady v Liberci.

Pedagogičtí pracovníci byli během 2. pololetí informováni o problematice nikotinových sáčků a celkově o tématu tabákových výrobků vzhledem k výskytu kouření ve škole.

Žáci se jako každoročně účastní pravidelných akcí, výletů a exkurzí (Památník Lidice, exkurze Praha Vyšehrad, exkurze Tetín, výlet do Machova mlýna, apod.), účast v soutěžích a olympiádách (český jazyk, matematika a anglický jazyk).

Před počátkem letních prázdnin se v červnu konala celoškolní akce „Bezpečně na prázdniny“.

Ve školním roce 2021/2022 byly řešeny tyto přestupky:

- opakované neuposlechnutí pokynů pedagogického pracovníka
- požití omamných a psychotropních látek 2. žáci 9. třídy (kouření cigarety)
- soustavné porušování školního řádu a neplnění školních povinností,
- vyrušování či vykřikování v hodině
- drzé chování vůči dospělým

- nevhodné chování ke spolužákům
- neplnění školních povinností, nevypracování domácího úkolu
- používání mobilu při vyučování a o přestávce bez dovolení ped. pracovníka
- žvýkání žvýkačky při vyučování
- nasazená kapuce či čepice v budově školy
- hrubé porušení školního řádu (použití zapalovače bez dovolení ped. pracovníka)
- vyrušování při vyučování, provokování spolužáků
- používání mobilních telefonů při vyučování bez dovolení ped. pracovníka
- opakovaná nepřipravenost a pozdní příchody do školy.

3. Cíle programu

Prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže se v tomto školním roce zaměřuje především na aktivity v oblastech prevence:

- agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií, násilí, vandalismus, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- záškoláctví,
- závislostní chování, užívání všech návykových látek, netolismus/nomofobie, gambling,
- rizikové sporty a rizikové chování v dopravě, prevence úrazů,
- spektrum poruch příjmu potravy,
- negativní působení sekt,
- rizikové sexuální chování.

Další cíle:

Dobrá informovanost všech žáků školy v oblasti sociálně-patologických jevů.
Systematická výuka a výchova žáků ke zdravému životnímu stylu.
Vytvoření dostatečného zázemí k trávení volného času v prostorách školy.
Podpora vlastních aktivit žáků a rozvoj jejich sociálně-komunikativních dovedností.
Začleňování méně průbojných žáků do kolektivu, odstranění nevhodného chování mezi žáky.
Zapojení celého pedagogického sboru školy do systému prevence.
Aktivní spolupráce s rodiči žáků, otevřenost vůči veřejnosti.

4. Metody a formy, jakými budou dílčí aktivity řešeny

Konkrétní aktivity podporující primární prevenci

- výchova k odpovědnosti za zdraví své i ostatních, vytváření eticky hodnotných postojů a způsobů chování,
- zaměření pozornosti na projekty prevence drogových závislostí, konzumace alkoholu, vandalismu, rasismu, násilí, komerčního sexuálního zneužívání apod.,
- na základně průzkumu zaměřeného na zneužívání návykových látek věnovat i nadále zvýšenou pozornost prevenci kouření. Osvětu provádět v rámci hodin ORV, třídnických hodinách atd.,
- dovednost volby správné životosprávy, poruchy příjmu potravy, mentální anorexie a bulimie (blok v rámci hodin ORV),
- přednášky, besedy a pořady věnované sexuální výchově a prevenci AIDS, nelátkové závislosti, šikaně a kyberšikaně,
- zvyšování příznivého klimatu ve třídních kolektivech formou organizování výletů, vycházek, exkurzí, ŠVP, lyžařského výcvikového kurzu atd.,
- organizování akcí směřujících k oživení klimatu ve škole a zábavnou formou zpříjemnění školního prostředí (tematické dny, projektové dny, sportovní akce, prázdninový tábor atd.),
- široká nabídka volnočasových aktivit formou kroužků při ZŠ,
- podporování sebevědomí, sebeuvědomění a posilování silných stránek žáků a žákyň účastí v literárních, výtvarných, jazykových, sportovních a jiných soutěžích,
- pravidelně aktualizovaná nástěnka ŠMP,
- ekologická výchova (výukové programy a besedy v rámci přírodovědné stanice, zapojení do vyhlášených ekologických soutěží, viz sběr papíru a sběr plastových lahví a umělohmotných vršků apod.),
- aktivní budování zdravého klima ve třídě/ve škole ze strany třídních častým přirozeným kontaktem a otevřenou komunikací např. během třídních hodin i celého pedagogického sboru během vzdělávacího procesu,
- školní parlament rozvíjející zodpovědnost žáků za širší společenství a vzájemné soužití. Je prostorem pro zapojení žáků do organizace školy. Pravidelná setkání umožňují kontinuální práci a prevenci problémů ve třídách a v prostoru školy.

Aktivity zaměřené na rodiče a veřejnost

- seznámení rodičů s MPP v rámci třídních schůzek,
- nabídka konzultačních hodin třídních učitelů, výchovného poradce, školního metodika prevence,
- nabídka propagačních materiálů o drogách,
- seznámení rodičů s postupem školy v případě problémů žáků s drogami,
- na schůzkách rodičů hovořit o nebezpečí drog zejména u starších žáků, kterým rodiče povolují účast na diskotékách,
- na schůzkách rodičů hovořit o povinnosti osob mladších 18 let nosit ochrannou přilbu při jízdě na kole/koloběžce,

- na schůzkách rodičů hovořit o stoupající tendenci dětí a mládeže trávit nepřiměřené množství času na mobilních telefonech/počítači (viz nelátková závislost netolismus a nomofobie),
- na schůzkách rodičů hovořit také o zdravém životním stylu, tj. vyrovnaná strava a dostatek pohybu vzhledem k vyššímu riziku následků infekčních virových onemocnění u osob s nadváhou,
- na schůzkách rodičů hovořit také o důležitosti dodržování hygienických pravidel.

Ke zjištění aktuálního stavu sociálně negativních jevů ve škole jsou využívány práce třídních učitelů, připomínky dětí a školní samosprávy, třídnické hodiny, hodiny předmětů výchovného charakteru. Zjišťování je průběžné, v případě potřeby je přizvána pracovnice PPP nebo SPC.

5. Rámcový časový harmonogram

Ročník	Předmět	Téma
1.	*Prvouka*	*Bezpečná cesta do školy* *Rizikové chování a prevence úrazů* *Ochrana při mimořádných událostech*
2.	*Prvouka*	*Vztahy mezi spolužáky,* *Bezpečná cesta do školy, Rodina* *Osobní bezpečí*
3.	*Prvouka*	*Lidé kolem nás - vztahy, šikana, agrese, záškoláctví*
4.	*Vlastivěda* *Přírodověda*	*Vztahy v kolektivu třídy, osobní bezpečí* *Zdravá výživa, návykové látky*
5.	*Přírodověda* *Vlastivěda* *Informatika*	*Kyberšikana a rizikové formy komunikace prostřednictvím multimédií* *Chování lid í- zásady a pravidla* *Konflikty mezi lidmi a jejich řešení, vztahy ve třídě* *Sexuální výchova - rizikové a krizové situace*

6. – 7.	*Občanská a rodinná výchova*	*Závislost* *Kouření a alkohol* *Vztahy:* *Sexualita* *Vhodné chování a komunikace* *Zdravý životní styl* *Pomoc* *Posílení osobnosti* *Právo* *Osobnost* *Vztahy:* *Komunikace* *Sexualita*
8.	*Občanská a rodinná výchova*	*Závislost* *Kouření a alkohol* *Drogy* *Vztahy:* *Sexualita* *Vhodné chování a komunikace* *Zdravý životní styl* *Právo a pomoc* *Posílení osobnosti* *Právo* *Osobnost* *Vztahy:* *Komunikace* *Rasismus*

9.	*Občanská a rodinná výchova*	*Drogy a prevence* *Vztahy:* *Sexualita* *Vhodné chování a komunikace* *Zdravý životní styl* *Právo a pomoc* *Posílení osobnosti* *Právo* *Osobnost*

6. Měření efektivity programu

Kvantitativní hodnocení MPP za školní rok 2021/2022

ZŠ a MŠ Řevničov	
Počet žáků, studentů:	198
% zapojení žáků (studentů) ve volnočasových aktivitách:	80%
% žáků (studentů) kteří absolvovali PP nespecifickou:	95%
% žáků (studentů) kteří absolvovali PP specifickou:	54%

I. ŽÁCI

A. Aktivity pro žáky:

	Ano	Ne
1. ve výuce:	X	
2. jednorázové tematické aktivity:		
● besedy: ÚP Rakovník – kariérní poradenství	X	
● komponované pořady a přednášky	X	
● jiné kulturní akce k PP: divadelní představení, návštěva planetária, zeměpisné exkurze	X	
3. aktivity specifické primární prevence	X	
● v rámci řešení výchovných problémů:	X	
● šikana (sociální klima třídy):	X	
● PP kriminality:		X
● téma tolerance:	X	
● téma násilí:	X	
● záškoláctví:		X
● sekty:		X
● extrémismus:		X
● rasismus:		X
● jiné: domácí násilí		X
4. dlouhodobé programy PP:		
● projekt Ovoce do škol:	X	
● projekt Evropský den jazyků:	X	
● projekt Sportovní den:	X	
● jiné:		X
5. účast v projektech (grantech):		

● projekt dotovaný z vlastních finančních zdrojů:	X	
● projekt dotovaný z jiných než vlastních finančních zdrojů:	X	
● MŠMT	X	
● jiný zdroj		X

B. Jakým způsobem je MPP realizován (formy, metody):

	Ano	Ne
1. poskytování informací:		
● přednáška	X	
● beseda	X	
● konzultace	X	
● osvětový materiál	X	
● videoprojekce	X	
● filmové představení		X
● jiné		X
2. prožitkové programy:	X	
3. pobytové akce: zeměpisná exkurze, LVK, ŠVP, cyklovýlet	X	
4. adaptační pobyt ve škole:	X	
5. aktivní učení v modelových situacích:	X	

C. Hodnocení významu volnočasových aktivit pro MPP:

1. nabídka	dostačující				
2. dostupnost	výborná				
3. splňuje nabídka potřeby žáků?	ANO				

II. ŠKOLNÍ METODIK PREVENCE (ŠMP) spolupracuje s:

	Ano	Ne
● výchovným poradcem	X	
● třídními učiteli	X	
● vedením školy	X	
● ostatními, i nepedagogickými pracovníky školy	X	
● je ŠMP současně výchovný poradce?		X

Podmínky pro výkon funkce ŠMP:

(má:)

	Ano	Ne
● místnost pro konzultace s žáky a rodiči	X	
● vymezené konzultační hodiny		X
● k dispozici odbornou literaturu	X	
● přístup k vyhláškám MŠMT	X	
● přístup k PC	X	
● přístup k internetu	X	
● podporu vedení školy k dalšímu vzdělávání	X	
● možnost předávat informace pedagogickému sboru	X	
pokud ano, jak často:		
jednou za měsíc		X
jednou za 3 měsíce	X	
jednou za 6 měsíců		X
jednou za rok		X

ŠMP se přímo účastní:

	Ano	Ne
● mapování výskytu sociálně-patologických jevů na škole	X	
● řešení sociálně-patologických jevů na škole	X	
● spolupráce s odbornými zařízeními	X	
● jednání s rodiči	X	
● spolupráce s okresním metodikem	X	

III. SPOLUPRÁCE S RODIČI V RÁMCI MPP

	Ano	Ne
● rodiče jsou informováni o strategii MPP	X	
1. aktivní spolupráce s rodiči:		
● přímá účast v MPP	X	
● školní akce určené pro rodiče s dětmi	X	
● přednášková činnost (besedy pro rodiče)		X
● účast ŠMP na třídních schůzkách	X	
2. pasivní spolupráce s rodiči:		
● písemná sdělení rodičům	X	
● informační letáky		X
● jiné (jaké?):		

IV. SPOLUPRÁCE S INSTITUCEMI A ORGANIZACEMI

Využíváme:	Ano	Ne	Forma spolupráce:
PPP	x		Konzultace, metodické vedení
SVP	x		Poradenské služby
Policie ČR		X	Preventivní programy
Městská policie		X	-
OHS	x		Zdravá školní jídelna
OSPOD (OPD)	x		Zprávy o žácích
SPC		X	-
Orgány státní správy		X	-
Odborníci	x		Besedy
Nestátní zařízení	x		BanalFatal – přednášková činnost
Jiné (jaké):	x		Besip

Datum vypracování: 1.9.2022

ŠMP: Mgr. Dana Stružková

Ředitel školy: Mgr. Václav Řešátko

Vypracovala: Mgr. Dana Stružková – školní metodik prevence

Příloha č. 1 – Přehled nabízených kroužků na školní rok 2021/2022

Název kroužku	***Den***	***Hodina***	***Vyučující***	***Cena za pololetí***	***Poznámka***
Sportovní kroužky					
Box	úterý neděle	17:00 – 18:30 17:30 – 19:30	Pavel Chroustovský	400,-	-
Florbal	středa	16:00 -17:30	David Liebezeit	400,-	-
Atletika	Úterý	13:30 –14:15 14:25 – 15:10	Klára Ketmanová	400,-	-
Míčové hry	Pondělí	13:00 – 14:00	Václava Procházková	400,-	Pro žáky 1. stupně
Umělecké a taneční kroužky					
Tanec	Pondělí	14:00 – 15:00	Lucie Kárová Šrámková	1400,-	-
Aerobic	Úterý	13:30 – 15:00	Gabriela Vimrová	400,-	-
Keramický kroužek	Středa	14:00 – 15:30	Radka Zvěřinová	600,-	1x za 14 dnů
Hra na flétnu	Pondělí	13:00 – 13:45	Miroslava Vimrová	400,-	-
Naučné kroužky					
Věda nás baví	Pondělí	15:00 – 16:00	Hana Kostková	10 lekcí/998,-	Pro žáky 1. stupně

Školní program proti šikanování

Definice šikany

Záměrem tohoto dokumentu je věnovat se tématu šikany mezi dětmi a dospívajícími v průběhu školního vzdělávání.

Šikana je forma násilí (agrese), která ve škole ohrožuje naplňování zásad a cílů vzdělávání. Při jejím výskytu dochází k narušení pocitu bezpečí žáků a/nebo pedagogů. I při relativně malé intenzitě šikany může u žáků i pedagogů, kteří šikanou prošli, docházet k závažným psychickým traumatům. Výzkumy prokázaly negativní vliv šikany nejen na psychický stav všech zúčastněných, na vztahy ve škole, ale také na výsledky žáků v učení (Sandoval a kol., 2014); na úkor šikany se také zkracuje čas strávený výukou. Zároveň poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá. Školy mají být připraveny šikaně předcházet, rozpoznávat ji a efektivně na ni reagovat (MŠMT, 2016).

Šikanování je agresivní chování dítěte, žáka/žákyně, studenta/studentky (dále v textu pouze „žák“) vůči jinému žákovi, případně skupině žáků. Jedná se o opakované (nikoliv nutně) chování, které je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně a/nebo sociálně. Šikana je charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoúčelností agrese (MŠMT, 2016).

Podoby šikany (MŠMT, 2016):

- **Přímá šikana** může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy, nevhodné doteky apod.) nebo nefyzickou, tj. verbální (např. vulgární nadávky, sexuálně nevhodný jazyk, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, kruté a zraňující komentáře na osobní vzhled nebo povahu, výhružky, násilné a manipulativní příkazy - agresor nutí oběť k různým nepříjemným činnostem a úkolům např. psát za někoho domácí úkoly, nosit a odevzdávat svačinu či kapesné atd.); nebo neverbální (tj. urážlivá gesta a zvuky, zírání, vysmívání se žákovi, používání zastrašujících nebo výhružných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, bouchání nebo házení předmětů, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek apod.).
- **Nepřímá šikana** má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka, skryté ničení nebo krádež osobních věcí, rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování, ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace.
- Jednou z forem šikany je v současné době také elektronická šikana, tj. **kyberšikana**, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com nebo facebook.com a jiné,

prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS nebo e-maily apod. V současnosti jde o jednu z nejčastějších forem šikany, proto je jí věnován samostatný dokument. (viz podrobněji samostatnou přílohu č. 7 Kyberšikana).

Specifickou podobou je šikana zaměřená na učitele. Téma je podrobně rozpracováno v MP MSMT 2016, není obsahem této tematické přílohy.

Obě formy šikany (kyberšikana a šikana zaměřená na učitele) se ovšem často vyskytují ve školních kolektivech, kde je zároveň i problém se šikanou mezi žáky.

Co šikanování není?

Za šikanování se nepovažuje škádlení a jednorázová agrese. U žáků se za šikanování nepovažuje **škádlení nebo agrese**, které nemá znaky šikanování, a kde chybí nepoměr sil. Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresi neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Viz *Příloha Rozdíl mezi škádlením a šikanou.*

Výskyt šikany

Výskyt šikany ve školách byl v minulosti v různých studiích v ČR uváděn od 10 % (Craig a kol., 2009) do 41 % (Havlínová, Kolář a kol., 2001). Rozporuplné výsledky pravděpodobně souvisely s odlišnou metodologií výzkumů. Z novějšího výzkumu týkajícího se agresivity dětí ve školách vyplynulo, že pětina dětí byla obětí šikany a pětina dětí byla původcem šikany, jednalo se o výzkum provedený mezi dětmi v 7. – 9. třídě a také s učiteli (Csémy a kol, 2013, 2014).

Důsledky šikany

Šikana přináší různorodé následky, které bývají dlouhotrvající a negativně ovlivňují oběti i pachatele (a nejen je, ale i celý školní kolektiv). Oběti šikany mají vyšší riziko rozvoje duševních problémů a poruch v dospělosti. Psychologické následky v dospělosti mohou zahrnovat potíže v sociálním fungování, internalizaci stálého očekávání ohrožení nebo úzkost v mezilidském kontaktu. U zranitelných jedinců může šikana vést k depresivní poruše, sebevražedným myšlenkám, poruchám příjmu potravy, poruše osobnosti i psychotickým poruchám. Pravděpodobnost výskytu sebevražedných myšlenek je u obětí šikany 2x vyšší v porovnání s nešikanovanými. Somatické následky se projevují v podobě celé řady psychosomatických příznaků.

U pachatelů šikany je vyšší riziko rozvoje antisociální poruchy osobnosti, a to více než už dětí s rodinnými nebo sociálními problémy (Sandoval et al., 2014). Jedná se o klíčový faktor ve vzniku všech forem antisociálního chování. Je nutno ovšem mít na paměti, že pachatelé šikany s výraznými projevy antisociálního chování bývají zároveň i obětmi šikany, tzv. agresivní oběti nebo ***bully victims*** (Sobotková, Osecká, Jelínek et al., 2012).

Také je potřeba si uvědomit, že šikana v kolektivu má mít negativní psychický dopad i na ty,

kteří nebyli přímou obětí nebo pachatelem šikany, ale byli v pozici přihlížejících, kteří šikanu nedokázali zastavit nebo ji nepřímo umožňovali. Jedná se o problém celého kolektivu, v němž se šikana objevila.

Mechanismy, které se podílejí na vlivu šikany na pozdější psychické i tělesné zdraví, zůstávají nejasné, školní šikana a psychopatologie se mohou vzájemně ovlivňovat různými způsoby: (a) psychopatologie může být příčinou budoucí šikany, (b) šikana může vést k budoucí psychopatologii, (c) body (a) i (b) mohou být pravdou, pokud jde o řetězec opakovaných vzájemných interakcí v bludné spirále, která může začínat jedním či druhým bodem. Podle většiny odborných prací je ovšem psychopatologie spíše důsledkem než příčinou šikany (Sandoval et al., 2014).

Odpovědnost školy za bezpečné prostředí a ochranu žáků

Škola má ze zákona jednoznačnou odpovědnost za vytváření a udržování bezpečného prostředí, za ochranu žáků a jejich zdraví a za předcházení vzniku jakýchkoli forem rizikového chování ve škole, tedy i šikany. V otázce šikany je stěžejním úkolem školy předcházet jejímu vzniku, tedy nastavení a uplatňování takových mechanismů, které jsou ověřené v účinné prevenci (viz kapitola *Prevence šikanování*).

Šikana se odehrává v kontextu vztahů ve třídě a má tendenci se prohlubovat. Postupuje od mírných, převážně psychických forem násilí, až po tzv. dokonalou šikanu, kdy se šikanování stává ve třídě normou a může prorůst až do oficiální struktury školy (podrobněji viz Příloha č. 1 *Stadia šikanování a náročnost intervence*). Škola zachytí, vyšetří a učiní následná opatření u počátečních stadií šikany. V případě pokročilých stadií škola co nejrychleji zastaví ohrožení žáka nebo pedagoga, zabrání dalšímu rozvoji šikany, zajistí bezpečí pro všechny zúčastněné a zajistí řešení (zpravidla za pomoci externích odborníků). Právní řešení šikany je až na posledním místě, pokud nástroje prevence a intervence selhaly (MŠMT, 2016). Legislativní ukotvení šikany viz kapitola *Legislativní rámec šikany, v jakém případě vyrozumět Policii ČR a OSPOD.*

Většina obětí šikany a jejích svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany. Důvody pro skrývání ze strany obětí a svědků mohou být různé: zkušenost žáka s reakcí dospělých na problém mohla být v minulosti problematická, stud žáka za to, že se za sebe nedokázal postavit a ubránit se, strach z odplaty agresorů, strach z reakce zákonných zástupců žáka (dále jen „rodič“), ponížení, pocit, že mu nikdo nebude věřit, že ztratí své poslední kamarády, když bude žalovat, nedůvěra, že se v důsledku oznámení situace může vůbec změnit apod. (MŠMT, 2016).

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka např. fyzická zdatnost (fyzicky slabý žák apod.), vzhled (nosí brýle apod.), hmotnost (má nadváhu apod.), akademické ambice, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence – snížení rozumových schopností nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socioekonomická odlišnost, psychická odlišnost

(bojácnost, přecitlivělost apod.), speciální vzdělávací potřeby žáka (žák s autismem, poruchami v chování apod.).

Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům z důvodu etnicity (v ČR bývá v této souvislosti nejčastější šikana vůči žákům romského původu), rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry, sexuální orientace (nejčastěji tzv. homofobie) apod. Problematice rasismu se věnuje příloha č. 8 Extremismus, rasismus, xenofobie, antisemitismus MD MŠMT 2010), taktéž problematika homofobie je zpracována v samostatném dokumentu (příloha č. 9 Homofobie).

Je proto důležité umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikanování, které bývají obvykle nenápadné, viz *Příloha 4.*

Odkrytí šikany však samozřejmě nestačí. Pro účinné řešení šikany je potřeba znát teoretické ukotvení a doporučené postupy a vyvarovat se postupů vyhodnocených jako nevhodné. Jestliže se při řešení šikany nerozlišují vnitřní stadia šikany a nepracuje se s pravými formami šikanování, potom snaha o řešení může být riziková a chybná.

Jak postupovat při řešení šikany (MŠMT, 2016)

Preventivní opatření školy směřují k minimalizaci rizika výskytu šikany. Škola ale musí být připravena i na situaci, kdy se přes všechna opatření šikana objeví. Pro takové případy má škola připravené postupy a tyto postupy má zpracované ve svém **krizovém plánu**, který je součástí Preventivního programu školy. Postupy jsou jasné a závazné pro každého pracovníka školy. Účinná intervence vyžaduje od toho, kdo ji poskytuje, zkušenosti s fungováním skupinové dynamiky a vedením rozhovoru. Je důležité, aby škola disponovala pracovníky, kteří si tyto kompetence rozšířili dalším vzděláním (MŠMT, 2016).

Podrobnější informace k tématu včetně konkrétních příkladů řešení šikany lze nalézt v odborné literatuře a na internetových stránkách projektů věnujících se prevenci rizikového chování včetně šikany viz *Literatura a webové odkazy.*

Vnitřní vývoj šikanování

Školní šikanování má svůj **zákonitý vnitřní vývoj**. První stadium se v podstatě odehrává v jakékoli skupině. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy jde o odmítání, nekomunikaci, pomluvy, intriky vůči některému, zpravidla neoblíbenému a nejméně vlivnému členu skupiny. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. V dalším stadiu dochází ke stupňování manipulací, objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese a ostrakizovaný žák slouží pro odreagování napětí skupiny. Třetí stadium je už klíčové, kdy se vydělí jádro útočníků a systematicky začne šikanovat nejvhodnější oběti. Následně ale dojde k bodu zlomu, kdy se šikanování stane nepsaným zákonem a celá skupina se stává krutou. V pátém stadiu se šikanování stane skupinovým programem (podrobněji viz Příloha č. 1 *Stadia šikanování a náročnost intervence*).

Škola posoudí a odhadne závažnost situace. Existuje zásadní rozdíl ve vyšetřování a řešení

počátečního stadia (tj. prvního, druhého a třetího) a pokročilého stadia (tj. čtvrtého a pátého). Pedagogové, především školou pověřený a vyškolený pedagog pro prevenci a řešení šikany (např. školní metodik prevence), by měli zvládnout **počáteční šikanu**, tj. první, druhé a někdy i třetí stadium (struktura postupu uvedená v Příloze č. 6 *Postupy pro vyšetření a řešení šikany*). V případě potřeby se škola obrací na externí odborníky.

Při vyšetřování a řešení **pokročilé šikany** se škola obrátí na externí odborníky na šikanu, kteří jsou vybaveni pro řešení třetího, ale i čtvrtého a pátého stadia. Jeden typ pokročilé šikany – výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynč, je výjimkou. Zde nelze čekat na odborníka, oběti hrozí těžké poškození zdraví, kromě toho později to již nelze vyšetřit. Z tohoto hlediska musí mít každá škola krizový plán obsahující předem promyšlené kroky, role a úkoly členů týmu (struktura postupu je uvedená v Příloze č. 6 *Postupy pro vyšetření a řešení šikany*).

Je zapotřebí brát v úvahu, že celá situace může být zcela odlišná od toho, jak se na první pohled jeví. Proto by chování nemělo být označováno ihned v prvopočátku při oznámení nebo po odhalení
za šikanu (může se jednat o jiný typ rizikového chování), a neměly by být činěny unáhlené úsudky o charakteru chování, o tom, kdo je útočník či oběť apod. Pro vytvoření úsudku o situaci je zapotřebí získat více informací z různých zdrojů.

V případě podezření na **spáchání trestného činu či přestupku** kontaktuje vedení školy Policii ČR a dále postupuje v součinnosti s ní (viz kapitola *Legislativní ukotvení problematiky šikany*).

Při řešení by měl být kladen akcent na to, že **žák, který je obětí šikany, není jejím viníkem a neměl by tedy být důsledky řešení znevýhodněn.** Je tedy důležité se samotným žákem probrat, co škola může udělat pro to, aby se zase cítil bezpečně.

Po celou dobu řešení **škola zajišťuje ochranu informací a informátorů, jasně vyjadřuje negativní postoj k násilí** a ukazuje, že toto téma považuje za vážné.

Součástí řešení pak musí být vždy **nastavení ozdravných mechanismů** pro všechny, kteří se šikany účastnili, a dále pro celou skupinu (třídu). Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. **Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli** (mlčící většina či menšina).

Doporučuje se dále **pracovat s agresorem** (vedení k náhledu na vlastní chování, motivy apod.) i **s obětí šikany**. V případě potřeby doporučit zákonnému zástupci péči dítěte v pedagogicko-psychologické poradně, středisku výchovné péče nebo jiných odborníků – klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů, případně převedení do jiné třídy.

Škola eviduje projevy šikany a dále **reviduje preventivní postupy, bezpečnostní a krizové plány** a nastaví taková opatření, aby bránila návratu rizikového chování.

Při řešení by se škola měla vyvarovat těchto nevhodných postupů:

- přehlížení, bagatelizací agresivního nebo násilného chování,
- odkazování na to, aby si oběť svoji situaci řešila sama, „postavila se jí“,
- nucení žáků, aby veřejně řekli, co viděli nebo se veřejně ihned na místě omlouvali,
- vedení rozhovoru s žákem o situaci před ostatními žáky, vedení rozhovorů žáků zapojených do šikany společně,
- nedostatečného vyhodnocení závažnosti problému a z toho plynoucí volby neadekvátních postupů nebo nepřiměřeného trestu,
- emotivního řešení problému (k řešení problému je třeba přistupovat věcně),
- agresivního řešení problému (např. násilím),
- příliš autoritativního řešení (např. zastrašováním nebo vyhrožováním), což může vést spíše ke zhoršení situace, případně ke skrytějším formám šikany, nebo i k jinému rizikovému jednání,
- předjímání recidivy útočníka,
- řešení i méně závažného rizikového chování v součinnosti s policií (zbytečná kriminalizace útočníka),
- automatického obviňování oběti (sekundární viktimizace),
- vyhýbání se problematickým aktivitám jako zdrojům budoucí šikany.

Nápravná opatření

Škola má k dispozici pro zastavení násilí agresorů nápravná opatření, z nichž některá přicházejí při šikanování v úvahu:

- výchovná opatření (napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele školy; podmíněné vyloučení a vyloučení ze školy - nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku);
- umožnění individuálního výchovného plánu agresora;
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny (je třeba individuálně posoudit efektivitu tohoto opatření, aby nedošlo k přesunutí šikany do nového prostředí a podmínek);
- vyloučení ze školy při mimořádně závažné šikaně a opakované šikaně po rozhodnutí výchovné komise – nelze použít v případě žáka, který plní povinnou školní docházku;
- doporučení rodičům, aby spolupracovali s ambulantním střediskem výchovné péče nebo umístili žáka do pobytového oddělení střediska výchovné péče;
- podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

Řešením situací komplikovaného chování žáků se zabývá materiál MŠMT s názvem „Využití právních opatření při řešení problémového chování žáků na školách“, který je zveřejněn na webových stránkách MŠMT: http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/vyuziti-

pravnich-opatreni-pri-reseni-problemoveho-chovani.

Podrobnější informace k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách je zpracováno v metodickém dokumentu „Poznámky k možnostem právního řešení problematiky šikany ve školách“, který je též zveřejněn na webových stránkách MŠMT: http://www.msmt.cz/file/37239/ a který seznamuje školy s možnostmi preventivních, kázeňských a sankčních opatření při výskytech šikany ve školách.

Ochrana dětí před šikanou v předškolním vzdělávání

Empirické zkušenosti potvrzují, že šikana se může objevovat už v mateřské škole (dále jen „MŠ“). Vyskytují se tam prvky šikany a spíše zárodečná stadia tohoto destruktivního fenoménu. Nicméně skrytá a neléčená počáteční šikana působí i zde velké škody a trápení, které zasáhnou děti, rodiče i pedagogy.

Škola musí zabezpečit minimální požadavky na ochranu dětí před šikanou. Po odborném a bezpečném rozkrytí šikany pedagog zvolí podle situace vhodný způsob nápravy, např.:

- rozhovor s dítětem, které ubližuje – pedagog využije opatření, která v MŠ fungují, např. srozumitelně sdělí dítěti, že porušilo stanovená pravidla, vede jej v sociálně žádoucích projevech, navrhuje a ukazuje mu adekvátní varianty v projevech chování; samozřejmě, jakmile je to možné, ocení jeho zlepšení;
- zavedení ochranného režimu oběti – v počátku pro jistotu MŠ nastaví přísnější dozor; v některých komplikovanějších případech oběť a útočníka v rámci možností od sebe oddělí; není vhodné konfrontovat agresora s obětí;
- práce se skupinou – MŠ využije intervenční program, v němž žáci získávají žádoucí vzory chování a zároveň se mohou „dotknout“ pocitů toho, komu je ubližováno; vhodné jsou činnosti podporující spolupráci, při nichž nejsou vítězové a poražení; využít se dají rovněž pohádky či příběhy a jejich dramatizace;
- rozhovor se zákonnými zástupci dítěte agresora – proběhne až tehdy, když je situace zmapovaná; důležitá je maximální snaha získat je pro spolupráci; nejbezpečnější je, když rozhovor provede pracovník MŠ; rozhovor rodičů oběti s rodiči agresora je velmi rizikový.

Škola může zvolit i kombinaci výše uvedených metod. Škola zajišťuje podporu a rozvoj pro své pedagogy v podobě kontinuálního plánu dalšího vzdělávání.

Legislativní rámec šikany, v jakém případě vyrozumět Policii ČR a OSPOD	**Právní odpovědnost školy** **(1) Škola má odpovědnost za žáky.** V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. **Z tohoto důvodu**

pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(2) Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním.

(3) Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance podle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

(4) Škola má **ohlašovací povinnost při výskytu šikany** v následujících případech:

- Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má **škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí.** Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona, podle něhož mají zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte či žáka a právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání). Skutečnost, že žák někoho šikanoval nebo byl šikanován, lze chápat jako významnou skutečnost, která v průběhu vzdělávání nastala.
- **Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí** takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které výše uvedeným nebyly oznámeny i přesto, že se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod.

Jedním z nástrojů, kterými může orgán sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD) řešit situaci ohroženého dítěte, je realizace případové konference, jejíž pravidla jsou vymezena v zákoně o sociálně právní ochraně dětí a návazných metodických dokumentech. Zástupce školy na ni může, ale nemusí být přizván; výběr přizvaných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka. Pokud je zástupce školy na konferenci účasten, pak je ze zákona vázán zachováváním mlčenlivosti (podle § 57 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Informace,

	které se na konferenci dozví, jím nesmí být nikam přeneseny, ani do prostoru školy. Z důvodu zákonného ošetření mlčenlivosti mohou být také někteří účastníci vyloučeni z některé části případové konference. • **Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR.** Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyrozumění do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte. **Trestně-právní hledisko šikany** (1) V zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), ani v jiném zákoně **není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů**. (2) Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek podle zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich (dále jen „zákon o přestupcích“), resp. zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích. Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití podle ustanovení § 7 zákona č. 251/2016 Sb. (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let. (3) Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů: Trestné činy proti zdraví (dle uváděného zákona. č. 40/2009 Sb.): ***§ 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví;*** proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: ***§ 171 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk;***

	dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: ***§ 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií;*** trestných činů proti majetku: ***§ 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci,*** trestných činů narušující soužití lidí: ***§ 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování.*** (4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takový motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu. (5) **Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů:** nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie podle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) podle § 192 trestního zákoníku (viz sexting). (6) **Trestní odpovědnost** Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů,

je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. Dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu však být podle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání.

(7) **Povinnost překazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku**

Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekažení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky.

S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich k uvedeným trestným činům dochází.

- **Povinnost překazit páchání nebo spáchání trestného činu** (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránily mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekažení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205).
- **Neoznámení trestného činu** (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránily mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin

	neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170). • V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán. V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právnické osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých. (8) Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti **presumpci neviny**, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.
Prevence šikanování	**Bezpečné prostředí ve škole: jak předcházet šikaně** Šikana je hluboce zakořeněným jevem v lidských vztazích a sociálních interakcích. Bezpečná pozice žáka nebo pedagoga může být narušena díky mnoha různým faktorům, ať už na úrovni společnosti nebo komunity (nízký status učitele apod.), školního klimatu (vztahy na škole, hodnoty školy, nastavení a dodržování pravidel, uplatňování sankcí), na úrovni organizace výuky ve třídě a vztahů ve třídě nebo na úrovni interakce mezi učitelem a žákem/žáky nebo individuálních charakteristik/osobní situace žáka nebo pedagoga. Výskyt šikany je proto s největší pravděpodobností výsledkem kombinace těchto proměnných. Konkrétní protektivní a rizikové faktory na všech úrovních jsou uvedeny v *Příloze č. 2 Protektivní a rizikové faktory*. Vytvářením a udržováním bezpečného prostředí ve škole se pro potřeby tohoto dokumentu rozumí celkové podmínky školy, které umožňují zajištění výchovně vzdělávacího procesu. Vytváření a udržování bezpečného prostředí je základní podmínkou pro minimalizaci vzniku jevů ve smyslu školní šikany. Realizace doporučení uvedených v tomto metodickém pokynu vede k budování a udržování bezpečného prostředí, bez ohledu na rámcový

vzdělávací program, filozofická východiska či teoretická východiska školou aplikovaných postupů (MŠMT, 2016).

Doporučení pro vytváření a udržování bezpečí ve škole (MŠMT, 2016):

1. Hodnotový rámec školy

Vedení školy zastává hodnotu bezpečného prostředí ve škole ruku v ruce s hodnotou vzdělávání a připouští riziko výskytu šikany. Škola je postavena na demokratických principech respektujících identitu a individualitu každého svého člena a odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě. Škola podporuje solidaritu a toleranci, vědomí sounáležitosti, podporuje spolupráci, rozvíjí vzájemný respekt. Všichni pedagogičtí pracovníci vnímají vztahy mezi žáky a atmosféru v třídních kolektivech, kde působí, jako nedílnou a velmi důležitou součást své práce. Hodnotový systém školy je pro všechny jasný a srozumitelný a jsou zajištěny podmínky pro jeho aplikaci v praxi. S deklarovanými hodnotami korespondují pravidla a předpisy školy a také se odrážejí v konkrétních postojích školy a řešeních. Objeví-li se šikana, přistupuje škola k řešení včasně, otevřeně a zajišťuje bezpečí pro všechny zúčastněné.

2. Na vytváření bezpečí se podílejí všichni zúčastnění

Na utváření bezpečného prostředí ve škole participuje svým dílem každý účastník výchovně vzdělávacího procesu. Vedení školy jasně určí odpovědnosti a kompetence směrem k řediteli a jeho zástupcům, pedagogům, ostatním zaměstnancům školy, žákům, rodičům a školnímu poradenskému pracovišti (výchovný poradce, školní metodik prevence a někdy také školní psycholog nebo speciální pedagog), které jsou adekvátní jejich roli a možnostem. Je důležité, aby škola ve vytváření bezpečného prostředí získávala pro spolupráci také rodiče např. seznamovacími schůzkami s pravidly školy, hodnotami školy, prostřednictvím webových stránek, na třídních schůzkách apod. Vedení školy musí zajistit, aby ve škole byla pověřena specifickými otázkami v prevenci a řešení šikany alespoň jedna osoba z řad pedagogických pracovníků, která se bude v tématu pravidelně vzdělávat (např. školní metodik prevence, výchovný poradce).

Sociální klima školy (a nepřímo také třídy) je ovlivněno i osobou ředitele školy, který škole zprostředkovává většinu oficiálních požadavků, výrazně působí na její zaměření, má možnost svými zásahy ovlivňovat různé neformální postoje či názory, omezovat či znemožňovat učitelům účast na chodu školy a sebevzdělání a tím vším udávat ráz školního klimatu, které může výrazně frustrovat či

		podněcovat vyučující a způsobovat tak následně jejich obdobné chování k žákům. Podobně na úrovni třídy je jedním z hlavních spolutvůrců sociálního klimatu učitel, který může výrazně ovlivňovat atmosféru třídy a postavení jednotlivých žáků svým přístupem k žákovi, k vedení hodiny, ke klasifikaci, k řešení problémů. **3. Škola zajišťuje základní materiální a organizační podmínky** Škola zajistí podmínky žákům i pedagogům pro naplňování jejich základních biologických potřeb a pro možnost hájit svou osobní zónu, což je nezbytným předpokladem pro pocit bezpečí jako takový. Bez dosažení základního zážitku bezpečí neprobíhá další sociální učení. S tím souvisí např. to, aby každý mohl svobodně a bez nadbytečné pozornosti provádět základní biologické potřeby (zejm. pitný režim, stravovací režim a dostupnost toalet); aby si žáci i pedagogové mohli držet své osobní věci v bezpečí; aby byl umožněn volný pohyb v době přestávek a volných hodin, nebo vymezeny prostory, kde je takový pohyb možný apod. **4. Škola má nastavena pravidla v chování a důsledky za jejich nedodržení** Škola nastaví jasná pravidla v chování, která platí pro všechny v prostředí školy a jsou specifikována ve školním řádu. Ideálně jsou do jejich tvorby zapojeni pedagogové, žáci a také jejich rodiče. Pravidla jsou srozumitelná, krátká, lehce zapamatovatelná a není jich příliš mnoho. Současně škola nastaví důsledky za porušení pravidel u žáků, přičemž rozlišuje závažnost porušení. Mělo by tak být například zjevné, že pozdní příchod, byť opakovaný (který poškozuje zejména pozdě příchozího), není shodným činem jako ponížení či napadení spolužáka, byť jednorázové. Tyto důsledky musí být srozumitelné, proveditelné a adekvátní k situaci. Pedagogové musí mít možnost tyto důsledky praktikovat včasně bez nutnosti aplikace nadměrných administrativních nebo organizačních překážek. O pravidlech a jejich důsledcích jsou všichni ve škole dobře informovaní a rozumí jim. Pedagogové a ostatní zaměstnanci školy znají své pravomoci a aplikují pravidla chování stejně jako důsledky za jejich nedodržení jednotně a konzistentně pro všechny žáky. Ve vztahu k šikaně je žádoucí, aby škola jako součást školního řádu jasně deklarovala, které činy a projevy považuje za ohrožující lidskou důstojnost a aby: • jasně vymezila, jaké činy považuje za dehonestující (bez ohledu na směr, tedy v rovině a směru žák–žák, žák–učitel, učitel–žák); • jasně deklarovala, jak budou tyto činy sankcionovány (rovněž bez

	ohledu na směr) a sankce uplatňovala (bez ohledu na směr); • nastavila pravidla pro používání informačních a komunikačních technologií, internetu a mobilních telefonů (během vyučování, o přestávkách, v prostoru školy). Ve třídě jsou nastavena třídní pravidla, která nenahrazují ani nezdvojují školní řád, neobsahují tedy již regulace ve školním řádu obsažené. Třídní pravidla jsou živým nástrojem a trvalým procesem sociálního učení. Ideální je, pokud se na tvorbě třídních pravidel a na reflexi jejich dodržování podílejí spolu s pedagogem (nejlépe třídním učitelem) do značné míry samotní žáci. Na smysluplnost třídních pravidel dohlíží pedagog. **5. Škola má nastavený systém včasné identifikace varovných signálů** Za tímto účelem má nastavené postupy komunikace a zajištění informovanosti o rizikových jevech, tedy systém vzájemné komunikace o signálech, výskytu porušení pravidel, nebo jiných rizikových faktorech, který je jednoduchý, přehledný a umožňuje rychlou výměnu informací. Pedagogové jsou seznámeni se sociálním klimatem tříd, ve kterých pracují, je zajištěna pravidelná a včasná komunikace mezi školním metodikem prevence, třídními učiteli a celým pedagogickým sborem. Škola podporuje pedagogy, další zaměstnance i žáky, aby si všímali rizikových prvků šikany. Dále má nastavený systém pravidelného monitoringu varovných signálů výskytu šikany (např. za pomoci pedagogické diagnostiky), aby dokázala včas reagovat na rizika a krizové situace. Systém spočívá v identifikaci rizikových signálů (příznaků), které svědčí o tom, že by se v prostředí školy mohl vyskytovat rizikový jev (více v *Příloze č. 3 Přímé a nepřímé varovné signály šikanování*). Monitoring probíhá pravidelně a do harmonogramu školního roku je umístěn tak, aby nezasahoval do počáteční fáze adaptace, ale zároveň umožňoval ještě přijetí a zajištění preventivních opatření v reakci na jeho výsledek. Současně pravidelně monitoruje, v kterých prostorách ve škole se žáci a učitelé cítí méně bezpečně a kde je riziko zvýšeného výskytu šikany (např. shromažďování na chodbách při čekání na vstup do jídelny). V těchto prostorách škola dbá na účinnou ochranu pro žáky i pedagogy (např. služby, dozory). **6. Škola spolupracuje s dalšími organizacemi** Škola má zmapovanou síť pomoci ve svém regionu a navazuje spolupráci s relevantními subjekty, např. pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně pedagogickým centrem, střediskem výchovné péče a neziskovými organizacemi, orgánem sociálně právní ochrany dětí,

krizovými centry, zdravotnickými zařízeními, Policií ČR případně dalšími odborníky, kteří mohou být nápomocni při prevenci šikany a mohli by intervenovat v případě jejího výskytu na školách.

7. Škola zajišťuje podporu pro pedagogy

Škola zajišťuje podporu a rozvoj pro své pedagogy v podobě kontinuálního plánu dalšího vzdělávání zaměřeného na efektivní strategie řešení problémů, včasný monitoring varovných signálů, rozvíjení kompetencí v třídním managementu atd.; dále v podobě uvádějících učitelů pro začínající pedagogy; v podobě dostupné intervize a/nebo supervize, které poskytnou pravidelný a bezpečný prostor pro sebereflexi a reflexi chování žáků a mohou tak sloužit k včasnému odhalení počínajících stádií šikany, které je pro řešení klíčové.

8. Škola zajišťuje podporu pro žáky

Škola poskytuje žákům pravidelný prostor k reflexi vlastní zkušenosti ve škole, kdy mohou společně s pedagogem (nejčastěji třídním učitelem) reflektovat svoji spokojenost ve škole, pocit bezpečí, vztahy ve škole a ve třídě, učit se řešení konfliktů a dalším sociálním dovednostem. K tomu slouží třídnické hodiny, programy specifické primární prevence apod.

9. Škola zajišťuje informovanost

Každý žák a pedagog je seznámen s tím, co je a co není šikanování, zná možnosti, jak se zachovat ve chvíli, kdy je ohrožován agresory, a především ví, kam se může obrátit o pomoc s vědomím, že mu bude poskytnuta pomoc. Škola má zároveň zřízenou schránku důvěry, kam se mohou žáci anonymně svěřovat. Žáci, pedagogové i rodiče jsou srozumitelnou formou informováni o tom, na koho se mají obrátit a jak a komu je možné si stěžovat, pokud nejsou spokojeni s postupem pedagoga nebo školy. Cílem je nastavit reálné kroky, které povedou ke změně přístupu všech pracovníků školy k tématu šikanování a k nastavení týmové spolupráce při prevenci a řešení šikany.

10. Škola dbá na vhodné sestavení třídy

Důležitým aspektem je vhodné sestavení jednotlivých tříd s ohledem na velikost třídy, na koncentraci žáků se specifickými potřebami a také s ohledem na vztahy mezi jednotlivými žáky.

11. Škola má zpracovány základní dokumenty

Pravidla, která zahrnují vymezení základních postupů pro zajištění bezpečné školy, má škola popsaná ve školních dokumentech, jako jsou

	školní řád, preventivní program školy, program školních poradenských služeb, nařízení ředitele/ky, bezpečnostní plán předcházející rizikům, krizové plány postupů pro případ, že se ve škole přihodí mimořádná událost. Školní řád přesně vymezuje povinnosti žáků i pedagogů školy ve vztahu k organizaci života školy, vymezuje pravidla pro soužití ve třídách, způsoby, jak se řeší krizové situace, určuje role třídních učitelů i učitelů specialistů. Ve školním řádu jsou zakomponovány principy a body specifikované výše. Součástí školního řádu je také specifikace nápravných opatření. Bližší podněty pro školní řád jsou uvedeny v *Příloze č. 4 Doporučené znění textů ve školním řádu pro problematiku šikanování.* Program školních poradenských služeb zahrnuje popis činností, rozdělení rolí a vymezení odpovědnosti a kompetencí školních poradenských pracovníků, vytvoření časového prostoru pro poskytované služby, způsoby komunikace a spolupráce v rámci poradenského pracoviště i vně se specializovanými poradenskými pracovišti ve školství (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně-pedagogické centrum, středisko výchovné péče) a s relevantními organizacemi mimo školství. **Preventivní program školy** (někdy nazývaný také minimální preventivní program) stanovuje základní pravidla pro zajištění prevence různých forem rizikového chování, určuje roli pedagogů i dalších odborných pracovníků školy, kteří se podílejí na naplňování úkolů vytyčených programem. Součástí tohoto programu školy je také školní program proti šikanování (Příloha č. 5 Školní program proti šikanování). Preventivní program školy obvykle zahrnuje bezpečnostní a krizové plány školy, které se podrobněji zabývají konkrétním rizikovým jevem. V **bezpečnostním plánu** jsou popsány konkrétní preventivní mechanismy, které škola používá k tomu, aby šikanu minimalizovala a měla ji pod kontrolou. Účelem bezpečnostního plánu je riziku účinně a konkrétně předcházet. **Krizový plán školy** obsahuje postupy, které přesně řeší některé krizové situace ve spojitosti s projevy rizikového chovaní žáků, jež mohou ve škole nastat. Postupy jsou jasné a závazné pro každého pracovníka školy. Určují konkrétní odpovědnost jednotlivých zaměstnanců. Plán obsahuje informace: - kdo provádí první pomoc (intervenci), - kdo co komu hlásí v systému školy,

	- kdo kam co zapíše, - kdo informuje zákonné zástupce žáků, - kdo a v kterých případech informuje Policii ČR, OSPOD, - kdo a jak informuje zákonné zástupce ostatních žáků školy, - kdo a jak informuje ostatní žáky školy, - kdo a jak informuje zřizovatele, media. Plán obsahuje doporučení postupu pro všechny základní typy akutních/krizových situací, jako je ublížení na zdraví, šikana, agrese, rvačka, vážný úraz, intoxikace žáka atd. **Plán dalšího vzdělávání pedagogů** zahrnuje školení pedagogů a ve zvýšené míře pracovníka pověřeného řešením šikany (zpravidla školního metodika prevence) a třídních učitelů (zejména v prevenci šikanování, v oblasti komunikace, řešení konfliktů, interakce mezi učitelem a žákem, v diagnostice klimatu školní třídy, v ovlivňování postojů žáků v přijímání různosti, v podpoře osobnostně-sociálního rozvoje žáků, v tvorbě pravidel třídy a hodnocení jejich dodržování, v evaluaci klimatu třídy jako východiska k plánování služeb školy).
Literatura, odkazy, kontakty	**Použitá literatura:** **MŠMT (2016): Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Praha. MŠMT.** • Csémy, L., Starostová, O., Hrachovinová, T., Čáp, P. (2013): Agresivní chování ve škole, jak je vnímají pedagogové. Psychologie pro praxi 48 (3–4), 79–88. ISSN: 1803-8670. • Csémy, L., Hrachovinová, T., Čáp, P., Starostová, O. (2014): Agresivní chování dospívajících: prevalence a analýza vlivu faktorů z oblasti rodiny, vrstevnických vztahů a školy. Československá psychologie, 58 (3), 242–253. • Craig, W., Harel-Fisch, Y., Fogel-Grinvald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Simons-Morton, B., a HBSC Bullying Writing Group (2009): A cross-national profile of bullying and victimization among adolescents in 40 countries. International journal of public health, 54 Suppl 2(Suppl 2), 216–224. • Havlínová, M., Kolář, M. (2001): Sociální klima v prostředí základních škol ČR. Praha: MŠMT ČR.

- Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, L. (2014): Školní šikana v současnosti – její definice a operacionalizace. Československá psychologie 58 (4), 368–377.
- Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.
- Sandoval, A., Praško, J., Ocisková, M., Kamarádová, D., Jelenová, D., Látalová, K. (2014): Šikana v dětství jako predisponující faktor pro psychické problémy v dospělosti. Česká a slovenská psychiatrie, 110 (6), 317–325.
- Sobotková, V., Osecká, T., Jelínek, M., Blatný, M., Hrdlička, M. (2012): Expozice komunitnímu násilí a školní šikana a jejich vztah k antisociálnímu chování v rané adolescenci. Československá psychologie 56 (5), 409–419.

Základní literatura k problematice:

- Kolář M. (2011). Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál.
- Janošová, P., Kollerová, L., Zábrodská, K., Kressa, J., Dědová, M. (2016): Psychologie školní šikany. Praha. Grada.

Další doporučená literatura (knižní publikace):

- Kolář M. (2001, 2005). Bolest šikanování. Praha: Portál.
- Kolář, M. (2000, 1997). Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál.
- Parry, J., Carrington, G. (1997). Čelíme šikanování: Sborník metod. Praha, IPPP a Portál.
- Philippová, L., Janošová, P. (Eds.), (2009). Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Sborník příspěvků z konference konané 19. 3. 2009 v Praze. Brno: Tribun EU.
- Říčan, P., Janošová, P. (2010). Jak na šikanu. Praha: Grada.
- Říčan, P. (1995). Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál.
- Vágnerová, K. a kol. (2009): Minimalizace šikany. Praktické rady pro rodiče. Praha, Portál.

Doporučená literatura (články v odborných časopisech)

- Kolář, M. (2010). Ve škole: Šikana, nebo jen škádlení? Psychologie dnes 2 (16), 56–59.
- Kolář, M. (2009). Šikana v mateřské škole: diferenciální diagnostika – jak rozlišit šikanování od škádlení? Řízení mateřské školy (20. aktualizace). Praha: nakladatelství dr. Josef Raabe.

	• Kolář, M. (2005) Devět kroků při řešení počáteční šikany aneb pedagogická chirurgie. Prevence 7 (2), 3–7. • Kolář, M. (2003). Specifický program proti šikanování a násilí ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT ČR. **Webové stránky s tématikou šikany** Web Minimalizace šikany, www.minimalizacesikany.cz Společenství proti šikaně, www.sikana.org Internet poradna, www.internetporadna.cz **Kontakty, kam se obrátit pro pomoc:** Poradna webu Minimalizace šikany (116 000, www.minimalizacesikany.cz) Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz Linka pomoci, Dětské krizové centrum (241 484 149, 777 715 215), internetová poradna: www.elinka.iporadna.cz.